

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Eesti keele osakond

Anne Kull

Eesti keele kaassõnade *läbi* ja *kaudu* kasutamine blogide ja foorumite tekstides

Bakalaureusetöö

Juhendaja doktorant Jane Klavan

Tartu 2011

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline taust.....	5
1.1. Kognitiivne lingvistika ja ruumisemantika	5
1.2. Trajektoor ja orientiir	6
1.3. Inglise keele <i>through</i>	6
1.3.1. Teekond.....	7
1.4. Kaassõnad.....	7
1.5. Kaassõnad <i>läbi</i> ja <i>kaudu</i>	8
1.5.1. Kaassõna <i>läbi</i> kasutuses toimunud nihked.....	9
1.5.2. Kaassõna <i>läbi</i>	10
1.5.3. Kaassõna <i>kaudu</i>	11
1.6. Varasemad uurimused	11
2. Kaassõnade <i>läbi</i> ja <i>kaudu</i> kasutamisest mitmefaktorilise analüüsi põhjal.....	13
2.1. Korpusanalüüs ja meetod	13
2.1.1. Mitmefaktoriline analüüs	13
2.2. Materjal	14
2.2.1. Blogid ja korpus	14
2.3. Materjali kodeerimine ja tulemused uuritavate faktorite kaupa	14
2.3.1. Verbi lemma.....	15
2.3.2. Suhte tüüp	15
2.3.3. Trajektoori ja orientiiri fraas	16
2.3.4. Trajektoor ja orientiir	16
2.3.5. Orientiiri liik	17
2.3.6. Orientiiri pikkus	18
2.3.7. Orientiiri sõnaklass.....	19
2.3.8. Orientiiride arv	20
2.3.9. Trajektoori pikkus	20
2.3.10. Trajektoori liik.....	22
2.3.11. Trajektoori sõnaklass.....	23

2.3.12.	Trajektooride arv	24
2.3.13.	Trajektoori ja orientiiri järjekord lauses	25
2.4.	Tulemuste kokkuvõte	26
	Kokkuvõte	28
	Kirjandus	29
	Summary	31

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö uurib kognitiivse lingvistika vaatenurgast kaassõnade *läbi* ja *kaudu* kasutamist blogide ja foorumite tekstides. Bakalaureusetöö on järg seminaritööle, mis käsitles sama teemat. Töö eesmärk on mitmefaktorilise analüüsi meetodit kasutades uurida, millised tegurid mõjutavad seda, kumba kaassõna eelistatakse.

Kuna eesti keeles on võimalik kaassõnu *läbi* ja *kaudu* teatud tähenduses teineteisega asendada, uuritaksegi töös, millistel juhtudel on tavapärasem kaassõna *läbi* kasutamine ning millistel juhtudel eelistatakse kaassõna *kaudu*.

Bakalaureusetöö jaguneb kaheks peatükiks, mis jagunevad omakorda alapeatükkideks. Töö esimene peatükk keskendub teoreetilisele osale ja teine peatükk käsitleb empiirilist osa.

Esimene peatükk jaguneb kuueks alapeatükiks, millest esimeses käsitletakse kognitiivse lingvistika ja ruumisemantika tausta. Teises alapeatükis seletatakse lahti töö seisukohast olulisemad terminid. Kolmas alapeatükk keskendub inglise keele kaassõnale *through* ja terminile *teekond*. Neljandas alapeatükis kirjeldatakse üldisemalt kaassõnu ning viiendas käsitletakse lähemalt kaassõnu *läbi* ja *kaudu*. Veel tutvustatakse kaassõnade teemal ilmunud varasemaid uurimusi.

Töö teine osa jaguneb neljaks alapeatükiks, millest esimeses kirjeldatakse empiirilise osa aluseks olevat korpusanalüüsi ja mitmefaktorilise analüüsi meetodit. Teises alapeatükis selgitatakse materjali valikut. Veel seletatakse lahti kõik kodeerimisel kasutatud faktorid. Neljandas alapeatükis esitatakse töö tulemused.

Veel sisaldab töö kokkuvõtet, kirjanduse loetelu ja ingliskeelset resümee.

1. Teoreetiline taust

1.1. Kognitiivne lingvistika ja ruumisemantika

Käesolev bakalaureusetöö tugineb kognitiivsele lingvistikale, mis sai alguse 1970ndatel Ameerikas. Kognitiivse keeleteaduse alusepanijateks peetakse kognitiivse grammatika rajajat Ronald Langackeri ning kognitiivse semantika rajajat George Lakoffit. Kognitiivne suund vastandus sel ajal keeleteaduse põhisuunaks olnud generatiivsele grammatikale, mille järgi pole keel sõltuvuses inimeste teistest mentaalsetest struktuuridest ega keele rollist suhtlusvahendina. Kognitiivse keeleteaduse põhiidee on vastupidine – inimene väljendab keele kaudu tähendusi, mis pole autonoomsed ning ei moodusta kogemustest ja teadmistest eraldiseisvat süsteemi. (Õim 2008: 620)

Ruumisemantika on kognitiivse keeleteaduse üks uurimissuundi. Paljude keeleteadlaste ja psühholoogide sõnul on kognitsioon ehk tunnetus vahendajaks keele ja inimesi ümbritseva ruumi vahel. (Svorou 1994: 2)

Ruumiline tunnetus on inimeste mõtlemise ja arutluse fundamentaalne alus. Seda, et see on keskse tähendusega, tõestab kõik inimeste ümber – tabelite ja diagrammide ilmselge kognitiivne kasu, ruumisuhete eriline koht inimeste mõtlemises ning keelekasutus, milles on rohkesti ruumisuhetega seonduvaid metafoore, mida kasutatakse väga erinevate valdkondade puhul. (Levinson, Wilkins 2006: 1)

Ruumisuhteid ja -väljendeid uuritakse mitmel põhjusel. Esiteks loodetakse välja tuua põhimõtteline struktuur, kuidas inimesed ruumiliselt mõtlevad. Kõnevõimetute liikide abil oleks seda struktuuri palju keerulisem välja selgitada ja ruumilise mõtlemise universaalid peaksid ju kajastuma ruumisõnavara üldkehtivates mõistetes ja ideedes. Teiseks pakub huvi ruumilise mõtlemise kultuuridevaheline varieerumine. (Levinson, Wilkins 2006: 1) Kultuur ja kogemused ümbritseva suhtes mõjutavad seda, kuidas inimesed maailmast ja maailmas toimuvast räägivad (Svorou 1994: 2). Kolmandaks seostatakse omavahel ruumisuhete keelt ja ruumilist mõtlemist. Arvatakse, et keeleliste universaalide puhul on keel juhitud tunnetuslikest universaalidest, aga keeleliste

erinevuste korral juhivad keel ja kultuur inimest teatud viisil mõtlema. (Levinson, Wilkins 2006: 1) Just nendel põhjustel pakub ruumiväljendite uurimine huvi ka käesoleva töö autorile.

1.2. Trajektoor ja orientiir

Käesolevas alapeatükis tuuakse välja töö seisukohalt olulised terminid.

Eristamaks suhestusväljendite tähendusi, on vajalik trajektoori ja orientiiri vastavusse viimine. **Trajektoor** on tõlgendatav kui entiteet, mille asukohta määratakse või kirjeldatakse. Seda võib iseloomustada kui üksust, millele pööratakse lauses suuremat tähelepanu. Tihtipeale kerkib lauses esile ka teine osaline, millele pööratakse vähem tähelepanu. Selleks osaliseks on **orientiir** – entiteet, mille kaudu trajektoori kirjeldatakse. (Langacker 2008: 70)

Väljenditel võib olla sama sisu ja nad võivad kirjeldada sama seost, aga nad erinevad tähenduselt, sest nad lähtuvad vastavalt kas trajektoorist või orientiirist. Näiteks erinevad selle poolest kaassõnad *kohal* ja *all*. Nad pole sünonüümid, aga neil on sama sisu – nad mõlemad väljendavad kahe asja vahelist ruumisuhet mööda vertikaalset telge. Samuti peegeldavad nad sama seost kahe entiteedi vahel: *X on Y-i kohal* on sama, mis *Y on X-i all*. Semantiline erinevus tulebki välja seose osaliste tähtsuse määra võrdlemisel. Lauset *X on Y-i kohal* kasutatakse, et täpsustada X-i asukohta, aga lauset *Y on X-i all*, et määrata Y-i asukohta. Esimese näite puhul on trajektooriks X ja orientiiriks Y, teisel puhul on vastupidi Y trajektoor ning X orientiir. (Langacker 2008: 70–71) Seejuures ei ole need laused keeleliselt samaväärsed, mis tähendab, et neid ei saa lauses teineteisega asendada ilma, et tähendus muutuks. Näiteks laused *Lamp on laua kohal* ja *Laud on lambi all* ei ole teineteisega asendatavad, sest esimese lause puhul ei ole *laua* ja *lambi* vahel kontakti, aga teise lause puhul on *laud* ja *lamp* omavahel kontaktis. (Svorou 1994: 9)

1.3. Inglise keele *through*

Through (eesti keeles *läbi*, *lõpetanud*, *kuni*) tähistab ruumisuhet, mille käigus trajektoor hõivab omavahel ühendatud ruumilisi punkte nii, et need punktid asuvad: 1) väljaspool piiritletud orientiiri (sisenemispunkt) 2) orientiiri sees ja 3) väljaspool orientiiri

(väljumispunkt) (Tyler, Evans 2007: 217). Sisenemispunkti peetakse trajektoori lähtekohaks ja väljumispunkti sihtkohaks (Evans, Tyler 2004: 266).

Piiritletud orientiir tähendab seda, et orientiiril on sisemine ja välimine osa (näiteks *karp, maja, kauss*). Piiritletud orientiiri puhul räägitakse ka trajektoori mahutamisest ja trajektoori liikumise piiramisest, näiteks hoiab kohvitass kohvi kindlas kohas ja ei lase sel vabalt voolata, samuti takistab vangikong vangi liikumist. Mõningatel juhtudel võib trajektoori liikumise takistamist pidada ka millegi soodustamiseks, näiteks ei lase vaas lilledel maha kukkuda või aitab aken inimesel majast välja vaadata. (Evans, Tyler 2004: 257–258) Ka EKSS (<http://www.eki.ee/dict/ekss/>) annab kaassõna *läbi* üheks tähenduseks: mingi ava, ruumi, keha või keskkonna ühest otsast, küljest või poolt sisse ja teiselt välja; nii et miski jääb **takistades või soodustades** vahele.

Kaassõnaga *through* seonduvad veel terminid *allikas* ja *sihtkoht*. Piiritletud orientiiri võib pidada läbipääsuks teekonna alguspunkti ja sihtkoha vahel. (Evans, Tyler 2004: 258) Näiteks kui inimene on elutoas ja soovib minna kööki, siis peab ta läbima koridori. Selles näites on elutuba allikas, köök eesmärk ja koridor piiritletud orientiir. Sama tähendust edasi andev lause võiks välja näha nii: *Mari läks elutoast läbi koridori kööki* või *Mari läks elutoast koridori kaudu kööki*, kus *Mari* on trajektoor ja *koridor* on orientiir.

1.3.1. Teekond

Kaassõna *through* tõstatab teekonna mõiste, mis pole aga alati liikumisega seotud (näide 1) (Tyler, Evans 2007: 217–219). Teekonda peetakse alguspunktist sihtkohta jõudmise tagajärjeks. Teekond moodustub allika ja sihtkoha vahele jäävatest kindlatest järjestikustest punktidest, kusjuures teekond ei pruugi olla seotud sellega, kas trajektoor on võimeline liikuma või mitte (näide 1c). (Evans, Tyler 2004: 261)

- (1) a) Päikesevalgus paistis *läbi klaasi*.
- b) Külma tungis *läbi klaasi*.
- c) Tunnel *läbi mäestiku* valmis 1980. aastal.

1.4. Kaassõnad

Kaassõnad ehk adpositsioonid on muutumatud sõnad, mis kuuluvad lauses substantiivi(fraasi) juurde ja mis tähenduselt sarnanevad käändetunnustega. Võrreldes

käändetunnustega võivad kaassõnad aga anda palju täpsemaid ja mitmekesisemaid tähendusvarjundeid. Kaassõna tähendus ilmneb sageli koos konkreetse noomeniga ja konkreetsetes kontekstis. Peamiselt väljendavad kaassõnad järgmisi tähendusi: koha, põhjuse, aja ning viisi-seisundi tähendus. (EKG 1995: 33–34)

Kaassõnad võivad asetseda käändsõna ees või järel: eessõna ehk prepositsioon paikneb käändsõnafraasi ees ning tagasõna ehk postpositsioon paikneb käändsõnafraasi järel. Suurem osa eesti keele kaassõnadest on tagasõnad, nt *alla*, *all*, *sisse*, *sees*, *võidu*, *kaupa*. Eessõnu esineb eesti keeles vähe, nt *enne*, *piki*, *keset*, *ilma*, *kuni*, *eespool*. Osa kaassõnu võivad stiililt neutraalses kontekstis esineda nii ees- kui tagasõnana, nt *mööda teed* ~ *teed mööda*, *koos meiega* ~ *meiega koos*. (EKG 1995: 37)

Mõned kaassõnad võivad esineda nii ees- kui tagasõnana samas tähenduses, lähedastes tähendustes või siis täiesti erinevates tähendustes, sealjuures võivad nad nõuda kas täpselt sama käänet või erinevaid käändeid. Olenevalt oma tähendusest ja asendist nõuavad sõnad *alla*, *ligi*, *pärast*, *vastu*, ***läbi*** ja *peale* nimisõnalt eri vorme. Sõnad *pärast* ja *vastu* nõuavad näiteks tagasõnana genitiivi ja eessõnana partitiivi – *kahe tunni pärast*, *selle küsimuse vastu*, kuid *pärast lõunat*, *vastu puud*. (EKG 1995: 37)

1.5. Kaassõnad ***läbi*** ja ***kaudu***

„Eesti keele grammatika“ (1995: 486) soovitab liikumistee väljendamisel kasutada ***läbi*** eessõnana vaid sel juhul, kui tahetakse näidata millestki (avausest, ruumist vms) läbiminekut, nt *kass hüppas läbi akna õue*; *läks läbi metsa*. Liikumistee väljendamiseks sobib paremini tagasõna ***kaudu***, samuti soovitatakse vahendi ja abinõu väljendamiseks kasutada pigem tagasõna kui eessõna ***läbi*** (vt tabel 1). Samuti ei soovita ÕS (2006: 498) kasutada sõna ***läbi*** tähenduses *tõttu*, *kaudu*, *teel*, *abil*, *varal*, *mööda*, *üle*.

Tabel 1. **EKG soovitus**

Tähendus	Halb	Hea
Vahend	<i>Hommikul teatati läbi raadio, et etendus jääb ära</i>	<i>Hommikul teatati raadios ~ raadio kaudu ~ raadio teel, et etendus jääb ära</i>
	<i>Tänapäeval suheldaks läbi/üle arvuti</i>	<i>Tänapäeval suheldakse arvuti kaudu ~ teel</i>

Liikumistee	Sõitsime laevaga Stockholmi <i>läbi/üle Helsingi</i>	Sõitsime laevaga Stockholmi <i>Helsingi</i> <i>kaudu</i>
Abinõu	Vabadus tuleb <i>läbi</i> <i>demokratiseerimise</i>	Vabadus tuleb <i>demokratiseerimise</i> <i>kaudu ~ demokratiseerimise teel ~</i> <i>demokratiseerimisega</i>

1.5.1. Kaassõna *läbi* kasutuses toimunud nihked

Taolistes situatsioonides, kus keelel on võimalik valida kahe konstruktsiooni vahel, eelistab eesti keel eessõnalist konstruktsiooni, näiteks *mööda teed, läbi kohtu*. Mati Hindi (1990) järgi on eessõnade kasutuse suurenemine selgelt vene keele mõjuline. Martin Ehala (1994) väidab, et see ei saa olla ainuke põhjus, sest varem oli eesti keel pikalt saksa keele mõju all, mis samuti eelistab prepositsioonilist konstruktsiooni. Sel perioodil aga eesti keel eessõnu eelistavaks ei muutunud.

Mati Hindi (1990) järgi avaldub eesti keele eessõnade kasutuse laienemine kahe protsessi kaudu: 1) mõned eessõnad on oma kasutusalt laienenud ja 2) kahe paralleelselt kasutuses oleva konstruktsiooni puhul, millest üks on eessõnaline ja teine tagasõnaline, eelistatakse eessõnalist konstruktsiooni. Martin Ehala (1994: 177–178) ütleb, et kasutades kaassõna *läbi* tagasõnana, väljendab see tähendust *abil, viisil* (näide 2); kui seda kasutada aga eessõnana, siis selle tähendus on *millestki läbi minema* (inglise keeles *through*) (näide 3). Tänapäevases eesti keeles aga kasutatakse eessõna *läbi* juba mõlemas tähenduses, mis tähendab, et eessõna *läbi* tähendus laieneb vastava tagasõna arvelt (näide 4). (Hint 1990)

(2) Mees sai *kohtu läbi* oma raha tagasi.

(3) Varas tuli *läbi akna* sisse.

(4) Vabadus tuleb *läbi demokratiseerimise*.

läbi eessõnaks muutumine toimus süntaktilises allsüsteemis, kus kaassõna *läbi* koosnes neljast homonüümist. Neil kõigil oli erinev tähendus – instrumentaalne, ruumiline, põhjuslik ja ajaline. Kui Martin Ehala võrdles 1905. aasta keelekasutust 1972. aasta keelekasutusega, leidis ta, et tagasõna *läbi* kasutus instrumentaalses ja põhjuslikus tähenduses oli 7,5 korda vähenenud ning eessõna *läbi* kasutus ruumilises ja ajalises tähenduses oli 2,9 korda suurenenud. (Ehala 1994: 187)

Ehala (1994: 191) pakub välja, et selline muutus sai võimalikuks sõna *läbi* süntaktilise süsteemi ebastabiilsuse tõttu. Kaassõna *läbi* muutumine eessõnaks sai alguse sellest, et eessõnalise ja tagasõnalise *läbi* eristamine muutus segaseks. Nii kaassõnal *kaudu* kui ka kaassõnal *läbi* on homonüümid, mis kuuluvad samasse sematilisse klassi. Nendeks homonüümideks on:

- 1) tagasõna *läbi* instrumentaalses tähenduses,
- 2) tagasõna *kaudu* instrumentaalses tähenduses,
- 3) eessõna *läbi* ruumilises tähenduses,
- 4) tagasõna *kaudu* ruumilises tähenduses.

Ebastabiilsus tekkis, kuna instrumentaalse tähendusega *kaudu* oli nii eessõna *läbi* sünonüümiks kui ka instrumentaalse tähendusega tagasõna *läbi* sünonüümiks. Et kaassõna *läbi* instrumentaalse ja põhjusliku tähenduse vahel oli väga väike erinevus, eristas kaassõnu *läbi* ja *kaudu* veel see, et *kaudu* ei olnud põhjuslikus tähenduses kasutatava tagasõna *läbi* sünonüüm. Et aga põhjuslikus tähenduses tagasõna *läbi* kasutus taandus, tekkiski olukord, kus *kaudu* oli igal juhul kaassõna *läbi* sünonüümiks ja seega olid sünonüümid ka eessõna *läbi* ja tagasõna *läbi*. Selline olukord ajaks aga keele kasutaja segadusse, sest eessõnalist ja tagasõnalist *läbi* oli võimatu eristada. Selline seisund oli vastuvõetamatu ja süsteem pidi valima uue stabiilse seisundi ning alles siin võis eessõnade eelistamisel avalduda vene keele mõju.

See, et nii sõnal *läbi* kui ka sõnal *kaudu* on homonüümid, mis kuuluvad samasse semantilisse klassi, näitab nende kahe kaassõna leviku suhtelist lähedust. (Ehala 1994: 189)

1.5.2. Kaassõna *läbi*

läbi esineb nii ees- kui tagasõnana koos genitiiviga, aga tagasõnana võib ta esineda ka koos nominatiiviga, nt *läbi aiaaugu, oma rumaluse läbi, päev läbi*. (EKG 1995: 37–38) Ilmselt vene keele mõjul on kaassõna *läbi* kasutuses viimastel aastakümnetel toimunud märkimisväärne nihe selles suunas, et sõna on hakatud kasutama valdavalt eessõnana. Sellisena kasutatakse sõna *läbi* nii liikumistee, vahendi kui ka abinõu tähenduses. (EKG 1995: 486)

EKSSi järgi on kaassõnal *läbi* viis tähendust, millest kahel puhul saaks *läbi* asendada sõnaga *kaudu*:

- 1) a. mingi ava, ruumi, keha, keskkonna ühest otsast, küljest või poolt sisse ja teiselt välja; nii et miski jääb (takistades või soodustades) vahele (*Ronis, hüppas, vaatas läbi akna välja*);
b. kaudu, mööda, pidi (*Hingab läbi suu*);
- 2) kellegi või millegi vahendusel, kaudu, tõttu, abil, mingil teel (*Kuningas oli sellest oma maakuulajate läbi teada saanud*).

1.5.3. Kaassõna *kaudu*

EKSS annab sõnale *kaudu* viis tähendust, millest kaks on need, mille puhul on võimalik kasutada ka kaassõna *läbi*:

- 1) a) mingist vahepunktist või kohast läbi (*Sõidab Tallinnast Moskvasse Peterburi kaudu*);
b) mingist ruumist, avausest, käigust vms. läbi (*Kass hüppab akna kaudu välja*);
- 2) a) vahendusel, abil, läbi (inimestega ühenduses) (*Kuulsin sellest sõbra kaudu*);
b) vahendusel, abil, läbi (muudel juhtudel) (*Sain pakkumisest teada ajalehe kaudu*).

1.6. Varasemad uurimused

Kognitiivses võtmes ning korpusanalüüsi kasutades on eesti keele kaassõnadest kirjutanud Ann Veismann. Emakeele Seltsi aastaraamatus ilmunud artiklis „Peale ja pärast“ (2005) kirjutab Veismann kaassõnade polüseemiast, Keeles ja Kirjanduses ilmunud „Eesti kaassõnade tähenduste kirjeldamise probleemidest“ (2008) tutvustab ta probleeme, mis on eesti keele kaassõnade tähenduste kognitiivsemantilisel käsitlemisel esile kerkinud. Nii korpus kui ka katselist meetodit kasutas Veismann oma doktoritöös „Eesti keele kaas- ja määrsõnade semantika võimalusi“ (2009).

Kaassõna *läbi* on uurinud Mati Hint 1990. aastal ilmunud artiklis „Vene keele mõjud eesti keeles“ ning eesti kaassõnasüsteemis toimunud nihkeid on kirjeldanud Martin Ehala (1994).

Jane Klavan on kognitiivse grammatika vaatenurgast kirjeldanud eesti ja inglise keele mediaalpiirkonna adpositsioonide semantikat (2008) ning on adessiivi ja adpositsiooni *peal* võrdlevas artiklis (*ilmumas*) kasutanud mitmefaktorilist korpuspõhist analüüsi.

Kaassõnu on uurinud ka Anni Jürine, kes oma magistritöös keskendus kaassõna- ja verbiühendite ümbertõlgendamisele eesti kirjakeeles (2009).

2.Kaassõnade läbi ja kaudu kasutamisest mitmefaktorilise analüüsi põhjal

2.1. Korpusanalüüs ja meetod

Korpuspõhine uurimuslik lähenemine keeleteaduses on loodud viimaste aastakümnete jooksul, et toetada keele kasutuse ja muutuste empiirilist uurimist. Lähenemine toetab vaadet, et keelemuutused on süstemaatilised ning neid on võimalik uurida, kasutades empiirilisi, kvantitatiivseid meetodeid. Korpuspõhine lähenemine annab keeleteaduses tulemusi, millel on palju suurem paikapidavus ning mida saab üldistada laiemalt kui teisi lähenemisi kasutades. (Biber 2010: 159–160)

Korpuspõhist keeleteadust võib ennekõike pidada metodoloogiliseks lähenemiseks. Korpuspõhine lähenemine: 1) on empiiriline, uurides tegeliku keele kasutust ja seaduspärasusi; 2) võtab analüüsi aluseks mahuka tekstihulga ehk korpuse; 3) kaasab analüüsimisse arvutid, kasutades nii automaatseid kui vastandavaid tehnikaid ning 4) sõltub nii kvalitatiivsetest kui kvantitatiivsetest analüüsimeetoditest. (Biber jt 1998: 4)

2.1.1. Mitmefaktoriline analüüs

Mitmefaktorilist analüüsi peetakse korpuspõhise semantilise teadustöö üheks olulisemaks küljeks ja uurimisobjekti keerukust suurimaks takistuseks. Kognitiivne keelemudel nõuab, et uurimistöös võetaks samal ajal arvesse võimalikult paljusid faktoreid, mis keelekasutust mõjutavad ja motiveerivad. Mitmefaktorilise analüüsi kasutamise võimalus teebki kvantitatiivse empiirilise teadustöö semantilise keeleteaduse jaoks hädavajalikuks. (Glynn 2010: 17–18)

Mitmefaktoriline analüüs tähendab, et andmeid ei analüüsita mitte ühest aspektist, vaid arvesse võetakse mitmeid erinevaid tegureid, mille põhjal laused kodeeritakse. Näiteks võetakse lause *Mari kõnnib metsas* ja määratakse selle põhjal trajektoori (Mari), orientiiri (mets), aeg (olevik), trajektoori ja orientiiri järjekord lauses (trajektoori eelneb orientiirile) jne. Niimoodi kodeeritakse näiteks 100 lauset inessiiviga, võetakse juurde

100 lauset, kus inessiivi asemel on kasutatud sõna *sees* (näiteks *Pall on kausi sees*) ning võrreldakse tulemusi. Seejärel analüüsitakse, kas mõni konkreetne tegur mõjutab seda, millisel juhul kasutatakse pigem inessiivi ja millisel juhul pigem sõna *sees*.

2.2. Materjal

Empiirilise materjali kogumisel on kasutatud kahte allikat: blogisid ja uue meedia korpust (<http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/uusmeedia/>, kasutatud 04.05.2011). Kahte allikat on kasutatud seetõttu, et ainult ühte allikat kasutades ei olnud võimalik leida piisavalt palju käesoleva töö jaoks vajalikku materjali. Sealjuures oli materjali valikul kriteeriumiks, et ei oleks tegemist toimetatud tekstidega. Käesolevas töös on näitelausete järele märgitud, kas tegemist on foorumist või blogist pärit lausega.

Lauseid valiti selle järgi, et fraasis esinenud kaassõna, näiteks *kaudu*, oleks saanud asendada teise kaassõnaga (*läbi*) ja vastupidi ning seejuures ei muutuks tähendus. Sobimatuks peeti lauseid, mida oleks teise kaassõna kasutamiseks pidanud muutma. See tähendab, et muutuda võis vaid sõnajärg, sest *läbi* kasutatakse pigem eessõnana ja *kaudu* tagasõnana. 100st lausest esines *läbi* eessõnana 92 korral ja tagasõnana 8 korral. Kui teise kaassõna kasutamiseks oleks pidanud muutma mõne käändsõna vormi või oleks lause mõnel teisel viisil muutunud, siis seda lauset töös ei kasutatud.

2.2.1. Blogid ja korpus

Blogide puhul kasutati Google'i otsingumootorit. Sõna *kaudu* puhul tuli sobiva 50 lause leidmiseks vaadata läbi 101 lauset ning *läbi* puhul 50 sobiliku lause saamiseks 949 lauset.

Teise allikana kasutati uue meedia foorumite korpust, mis sisaldab viite miljonit sõna ning mille tekstid on Planet Foorumite salvestised (Segakorpus 2009). 50 *kaudu* lause saamiseks tuli uue meedia korpusest läbi vaadata 243 lauset ning 50 sobiva *läbi* lause saamiseks 1046 lauset.

2.3. Materjali kodeerimine ja tulemused uuritavate faktorite kaupa

Töös kasutatud 200st lausest on 100 lauset sõnaga *läbi* ja võrdselt 100 lauset sõnaga *kaudu*. Mõlemal juhul on laused kogutud kahest allikast – 50 lauset blogidest ja 50 lauset foorumitest. Kodeerimisel on kasutatud 15 faktorit, mille järgi lauset

analüüsitakse. Nendeks on verbi lemma, suhte tüüp, orientiiri fraas, orientiir, orientiiri pikkus, orientiiri sõnaklass, orientiiri liik, orientiiride arv, trajektoori fraas, trajektoor, trajektoori pikkus, trajektoori liik, trajektoori sõnaklass, trajektoorida arv ning trajektoori ja orientiiri omavaheline järg lauses. Järgnevalt tutvustatakse neid faktoreid lähemalt ning esitatakse ja analüüsitakse tulemusi kaassõnadega *läbi* ja *kaudu*.

2.3.1. Verbi lemma

Trajektoori ja orientiiri omavahelist liikumist väljendav verb kirjutati igas lauses eraldi välja. Kokku esines andmestikus 114 erinevat verbi. Kuna *olema*- ja *saama*-verbid on eesti keeles väga sagedased, siis ootuspäraselt esineski kogu materjali lõikes kõige enam verbe *saama* (23 korral) ja *olema* (9 korral). Teistest rohkem esinesid veel *minema* (7 korda), *tulema* (5 korda) ja *õppima* (5 korda). Seitsmel juhul ei olnud lauses võimalik verbi määrata (näide 5).

Saama-verb esines 23 korral, millest 14 korda koos kaassõnaga *kaudu* (näide 6) ja 9 korda koos sõnaga *läbi* (näide 7). Kuigi verb esines sõnaga *kaudu* mõnevõrra rohkem, on erinevus siiski liiga väike, et see võiks olla olulise tähtsusega. Samuti on teiste verbide kordumiste arv liiga väike, et selle faktori mõju kohta saaks kindlaid järeldusi teha.

- (5) Ohutus läbi kõrgema teadlikkuse. (blogi)
- (6) Trepikoja kaudu üle 2,5 m pikkuseid laudu tuua ei saa. (blogi)
- (7) Ebausk on alati inimesi köitnud, peamine põhjus ongi vist see, et läbi ebausust saab oma ebaõnnestumisi miski tegevuse või tegelase kaela ajada. (foorum)

2.3.2. Suhte tüüp

Suhte tüüp näitab seda, missugune on trajektoori ja orientiiri vaheline suhe. Võimalikud olid kaks väärtust: ruumiline (näide 8) ja abstraktne (näide 9).

- (8) a) Reisi Taist läbi Birma Laos'esse! (blogi)
 - b) Põhjuseks on rõdu ukse vahel olev suur auk, mille kaudu tuleb külma õhku. (foorum)
- (9) a) Kuidas läbi mängu õppida vältima raiskamist. (blogi)
 - b) Te saate oma lapse puudumistõendi esitada ka e-kooli kaudu ja see on väga hea variant! (blogi)

Tabelist 2 võib näha, et tulemused on peaaegu võrdsed ning suhte tüübist ei olene, kas kasutatakse kaassõna *läbi* või *kaudu*. Sealjuures selgub, et abstraktset suhet esineb umbes kolm korda rohkem kui ruumilist suhet.

Tabel 2. **Suhte tüüp**

Suhte tüüp	Kaudu	Läbi	Kokku
Abstraktne	74	76	150
Ruumiline	26	24	50
Kokku	100	100	200

2.3.3. Trajektoori ja orientiiri fraas

Orientiiri ja trajektoori fraasid on töös välja toodud, et nende põhjal saaks edasisi faktoreid analüüsida. Orientiiri- või trajektoorifraasi faktori alla võis kuuluda orientiir või trajektoor üksi (näide 10) või koos seda iseloomustavate sõnadega (näide 11).

(10) orientiir: Pilt läheb arvutist läbi *võrgu* telekasse. (blogi)

trajektoor: Noored mõjutavad *poliitikat* oma vanemate kaudu. (blogi)

(11) orientiir: *Korraliku erilennuvälja* kaudu saaks kas või tehnikat või abi maale tuua. (foorum)

trajektoor: Siis ei käi *kogu kastis tekkiv kuumus* läbi toiteploki ja ei küta seda asjatult. (foorum)

2.3.4. Trajektoor ja orientiir

Trajektoori ja orientiiri all on mõeldud seda konkreetset objekti, nähtust või tegevust, mis on vastavalt kas trajektoori- või orientiirifraasi põhisõnaks. Näites 12 on trajektoorifraasiks *looduses aset leidvate asjade paigutuse* ning trajektoori on *paigutus*. Näites 13 on orientiirifraasiks *selle ukseaugu* ja orientiiriks *ukseauk*.

(12) Väidetavalt on tegemist looduses aset leidva asjade paigutuse peegeldamisega tehiskeskkonda matemaatilise kontseptsiooni läbi. (foorum)

(13) Pealegi ma nägin bändi ju selle ukseaugu kaudu. (blogi)

Trajektoori kohta tuleb veel öelda, et kui verb oli lauses transitiivne ehk sihiline, siis võeti trajektoori sihitis, kui verb oli aga intransitiivne, siis võeti trajektoori alus.

2.3.5. Orientiiri liik

Selle faktori alla liigitati erinevad orientiirid (vt tabel 3). Väärtusi oli faktoris kokku 13, millest suurema osa orientiire võtsid enda alla: internet/tehnoloogia (71 korda), koht (22 korda), objekt (21 korda) ja tegevus (13 korda). 17 korral polnud orientiiri võimalik teiste liikide alla määrata (liigitus „Muu“).

Tabel 3. **Orientiiri liik**

Orientiiri liik	Kaudu	Läbi	Kokku
Elusolend	3	2	5
Institutsioon	9	2	11
Internet/tehnoloogia	35	36	71
Keha	6	8	14
Koht	11	11	22
Kultuur	1	4	5
Meedia	3	-	3
Millegi puudumine	5	1	6
MUU	9	8	17
Objekt	11	10	21
Tegevus	1	12	13
Usk	2	3	5
Vaimne tegevus	4	3	7
Kokku	100	100	200

Järgnevalt on toodud mõned näited (14–19), et illustreerida orientiiride liigitamist.

(14) institutsioon: *Töötukassa* kaudu otsitakse enim ehitajaid ja õmblejaid. (blogi)

(15) keha: Tajuda Maa energiat läbi *jalgade*. (blogi)

(16) millegi puudumine: Kõikusin seal kõrgel katusel ja uhasin vett läbi *katuses olevate aukude* sinnapoole kus leegid loitsid. (foorum)

(17) tegevus: Nii inimene, kes peab oma kohuseks välja tuua iga viimse kirjavea, kui see, kes õpib emakeelt tundma läbi *aktiivsete foorumikorrektorite kasvatustöö*. (foorum)

(18) usk: Jumal avaldab Ennast *Evangeeliumi* kaudu. (blogi)

(19) vaimne tegevus: Läbi *õppimise* kujundan ennast. (blogi)

Tabeli 3 andmed osutavad, et suuremad erinevused on sel juhul, kui orientiiriks on institutsioon või tegevus – esimesel juhul kasutatakse rohkem kaassõna *kaudu* ja teisel juhul kaassõna *läbi*. Institutsiooni võib siin pidada abinõuks (nt kohtu *kaudu* nõudma, töötukassa *kaudu* otsima) ja kuna EKG (1995: 486) soovitab abinõu tähenduses vältida kaassõna *läbi*, siis võib tulemust tõlgendada nii, et inimesed kasutavad kaassõnu korrektelt. Kui orientiiriks oli tegevus, kasutati rohkem kaassõna *läbi* – seda ehk seetõttu, et kaassõna *läbi* üks tähendustest on ajaline (nt *läbi aastate*) ja tegevusega seotud laused seostuvad samuti ajaga. Näiteks lauset *Lapsed arendavad ennast läbi mängimise* võib tõlgendada nii, et lapsed arendavad ennast sel ajal, kui nad mängivad. Seetõttu võib inimestele tunduda loomulikum eelistada tegevuste puhul sõna *läbi*.

Väärtust internet/tehnoloogia esines kõige rohkem ilmselt seetõttu, et materjaliks olid blogide ja foorumite tekstid, mis on tehnika ja interneti terminoloogiaga tihedalt seotud.

2.3.6. Orientiiri pikkus

Orientiiri pikkuse faktoris mõõdeti, mimest silbist koosneb orientiiri fraas.

Tabel 4. Orientiirifraasi pikkus silpides

Silbi pikkus	Kaudu	Läbi	Kokku
1	1	1	2
2	29	17	46
3	12	17	29
4	18	19	37
5	10	12	22
Rohkem kui 5	29	28	57
Rohkem kui 10	1	6	7
Kokku	100	100	200

Tabelist on näha, et ainuke märkimisväärne erinevus on kahe silbiliste orientiirifraaside puhul, kui sõnaga *kaudu* on 29 lauset ja sõnaga *läbi* 17 lauset (vt tabel 4). Vastupidine suhe on kolmesilbiliste orientiirifraaside puhul, kus sõnaga *kaudu* on 12

ja sõnaga *läbi* 17 lauset. Teiste väärtuste korral esineb mõlemat kaassõna võrdselt või on vahe väga väike. Samuti on vahed liiga väikesed, et saaks öelda, et väga pikkade orientiirifraaside puhul eelistatakse ühte kindlat kaassõna, kuigi selles töös kasutatud lausete puhul on rohkem kui 10-silbiliste fraaside puhul kasutatud rohkem sõna *läbi*. Kui teha samasugune analüüs rohkemate lausetega ning suundumus oleks sama, võiks oletada, et kaassõna *läbi* kasutatakse sellepärast pikkade fraasidega rohkem, et see on eessõna ning üritatakse 'läbimise' või 'vahendi' suhe enne ära öelda, et lugejal oleks lihtsam keskenduda järgnevale pikale fraasile.

Järgnevalt tuuakse mõned näited erineva pikkusega orientiirifraasidest.

(20) kaks silpi: Kui keegi oskab sellele vastata, siis teavitage mulle *maili* kaudu. (foorum)

(21) kuus silpi: Kuskilt pidi seostati, et swastika on märk aariast ehk rassipuhtusest, esivanematest, mida hiljem ka Adolf Hitler adapteeris *enda tõlgenduse* läbi. (foorum)

(22) 16 silpi: Nii inimene, kes peab oma kohuseks välja tuua iga viimse kirjavea, kui see, kes õpib emakeelt tundma läbi *aktiivsete foorumikorrektorite kasvatustöö*. (foorum)

Töös mõõdeti veel orientiirifraasi keskmist pikkust, milleks kaassõna *läbi* puhul oli 5,03 silpi ja *kaudu* puhul 4,47 silpi. Nende pikkuste vahe on aga liiga väike, et saaks kindlalt öelda, et pikemate fraaside puhul kasutatakse pigem sõna *läbi*, kuigi selline tendents materjali analüüsi põhjal ilmneb.

2.3.7. Orientiiri sõnaklass

Sõnaklassi faktori all analüüsiti orientiirifraasi, mis võis koosneda ühest sõnast (näited 23–24) või mitmest sõnast (näited 25–26):

(23) asesõna: Räägitakse "väravatest", *mille* kaudu need olendid korraaks siia maailma lipsavad. (foorum)

(24) nimisõnafraas: Pärast rakenduse ostmist läbi *telefoni* tuleb sul luua kasutajakonto ka LogMeIn Ignition'i lehel, mida saad teha siin. (blogi)

(25) nimisõnafraas: Ok proovi mõista *sellise näite* kaudu. (foorum)

(26) verbifraas: Pole midagi paremat, kui saad läbi *nina hingata* ja kurk ei tapa neelates. (foorum)

Tulemustest selgub, et ainuke suurem erinevus esineb asesõnade kasutamise korral ning verbifraaside ja nimisõnafraaside kasutamisel on *läbi* ja *kaudu* esinemine peaaegu võrdne (vt tabel 5). Samas esineb asesõnadega lauseid liiga vähe, et sellest saaks teha järeldusi, et juhul kui orientiiriks on asesõna, eelistataksegi pigem kaassõna *kaudu*.

Tabel 5. **Orientiiri sõnaklass**

Sõnaklass	Kaudu	Läbi	Kokku
Asesõna	11	3	14
Nimisõnafraas	88	93	181
Verbifraas	1	4	5
Kokku	100	100	200

2.3.8. Orientiiride arv

Töös püüti välja selgitada, kas orientiiri arv mõjutab kaassõnade *läbi* ja *kaudu* kasutust. Tabelist selgub, et tulemused olid täiesti võrdsed ning mõlema kaassõna puhul esines 19 orientiiri mitmuses ja 81 korral oli orientiir ainsuses (vt tabel 6). Näidetes 27 ja 28 on välja toodud mõned laused, kus orientiir on ainsuses ja mitmuses:

(27) ainsus: Kas sa vaatad telekat läbi *arvuti*? (foorum)

(28) mitmus: a) Ta seisnud kodus teleri ees ja üritanud ekraani *puudutuste* kaudu muutuma panna. (blogi) b) Kui kasutad Elioni digiTV salvestamist, saad *iPhone'i* ja *iPod'i* kaudu saateid salvestama panna ning neid hiljem teleri ekraanilt vaadata. (blogi)

Tabel 6. **Orientiiride ainsus ja mitmus**

Orientiiride arv	Kaudu	Läbi	Kokku
Ainsus	81	81	162
Mitmus	19	19	38
Kokku	100	100	200

2.3.9. Trajektoori pikkus

Trajektoori pikkuse faktoriks mõõdeti, mitu silpi on trajektoori fraasis. Tabel 7 annab ülevaate tulemustest, millest selgub, et märkimisväärne erinevus on ühesilbiliste

trajektoorida puhul, mil 11 korral on kasutatud sõna *kaudu* ja 27 korral sõna *läbi*. Kuna ühesilbilised trajektoorid olid enamasti asesõnad, esineski 22 korral asesõna koos kaassõnaga *läbi* ja 9 korral kaassõnaga *kaudu*. Teistest suurem erinevus on ka kahesilbiliste ja rohkem kui 10-silbiliste trajektoorifraaside kasutamisel ning mõlemal juhul on kaassõna *kaudu* kasutatud umbes kaks korda rohkem kui kaassõna *läbi*. Näidetes 29, 30 ja 31 on välja toodud suuremad erinevused.

- (29) ühesilbiline: a) Väidan, et suhtlen tulnukatega vaimumailma kaudu ja nad ütlesid, et inimhinged on olemas ning Loch ness on CIA eksperiment. (foorum)
b) Tean vaid seda, et vanasti oli mul *nett* läbi telefonijuhtme ja et digiteeveed mul kuskilt ei tule. (foorum)
- (30) kahesilbiline: a) Pealegi ma nägin *bändi* ju selle ukseagu kaudu. (blogi)
b) Vahel tahaks *asju* teiste silmade läbi näha. (blogi)
- (31) rohkem kui 10-silbiline: a) Alates 1. jaanuarist 2011. a hakkab toimima uus harrastuspüügiõiguse soetamise keskkond, mis võimaldab *harrastuspüügiõiguse eest tasuda* ka maksekeskkonna www.pilet.ee kaudu. (blogi) b) Ma saan praegu aru, et sa tahad läbi ühe arvuti *teistele arvutitele interneti ühendust pakkuda*. (foorum)

Tabel 7. **Trajektoori pikkus silpides**

Trajektoori pikkus	Kaudu	Läbi	Kokku
1	11	27	38
2	14	7	21
3	13	15	28
4	13	7	20
5	8	13	21
Rohkem kui 5	26	23	49
Rohkem kui 10	15	8	23
Kokku	100	100	200

Trajektoori pikkuse faktor võimaldas veel arvutada, kui pikk oli keskmine trajektoorifraas mõlema kaassõna puhul. Lausetes, kus esines sõna *kaudu*, oli

keskmiseks trajektoorigraafi pikkuseks 6,15 silpi ning lausetes sõnaga *läbi* oli keskmine trajektoorigraafi pikkus 4,85 silpi. Orientiirigraafi pikkuse puhul oli vahe liiga väike, et selle põhjal oleks võinud öelda, et pikema graafi puhul eelistatakse ühte kindlat kaassõna. Küll aga on trajektoorigraafi pikkused nende kaassõnadega piisavalt erinevad, et saaks väita, et töös kasutatud andmete põhjal kasutatakse pikema trajektoorigraafi puhul pigem kaassõna *kaudu*.

2.3.10. Trajektoori liik

Trajektoori liigitamisel kasutati samu väärtuseid nagu orientiiri liigitamisel, lisandusid veel kaks väärtust: poliitika ja aine. Tabelist 8 on näha, et kõige rohkem trajektoore paigutusid elusolendi (35 korda), tehnoloogia (28 korda) ja tegevuse (46 korda) väärtuste alla, 40 korral ei olnud võimalik trajektoori liigitada (väärtus „Muu“). Tulemused näitavad, et kui trajektoorigraafi oli elusolend, kasutati 27 korral kaassõna *läbi* ja 18 korral kaassõna *kaudu*. Samuti oli suurem erinevus ka siis, kui trajektoorigraafi oli tegevus, ning sel juhul kasutati rohkem sõna *kaudu* kui sõna *läbi*, vastavalt 28 ja 18 korda. Näited 32–36 illustreerivad trajektoori liigitamist.

- (32) aine: a) *Vesi* valgub kraanikaussi ja vetsupotti sensornupu kaudu. (foorum) b) Suitsetamisel imendub suur osa *nikotiinist* läbi limaskestast. (foorum)
- (33) elusolend: a) Loengute vahepeal lähevad *nad* läbi vanalinna jäätist süües roheltusse raamatut lugema. (foorum) b) Mina vaatasin ka kunagi Stargate SG-1 ja mulle meeldis need osad, kui nad panid *ussikesi* kõhtu läbi nabaauku. (foorum)
- (34) muu: a) Tasuta *Microsofti sertifikaadieksam* Dreamsparki kaudu. (blogi) b) *Lühim tee õnnele* viib läbi eneseabiõpikute. (blogi)
- (35) kultuur: a) „*Üks maailm*“ kõnetab läbi filmi. (blogi) b) *Eesti kirjanduslugu* saab õppida ka interneti kaudu. (blogi)
- (36) poliitika: a) Müller on puudutanud oma vaheda keelenoaga tegelikult kogu Ida-Euroopa režiimi, ennekõike mõistagi mõtestanud oma kogemuste kaudu *Rumeenias valitsenud Ceausescu diktatuuri*. (blogi) b) Kuidas saab see tänane vene riik kanda nende tegude eest vastutust kes juhtisid NSVL'i vägivaldselt ja rahva tahte vastaselt, kes teostasid *oma võimu* läbi agressori nii venemaa piires kui väljaspool seda. (foorum)

Tabel 8. **Trajektoori liik**

Trajektoori liik	Kaudu	Läbi	Kokku
Aine	3	3	6
Elusolend	18	27	35
Internet/tehnoloogia	9	19	28
Keha	1	-	1
Koht	1	1	2
Kultuur	2	3	5
Meedia	1	1	2
Muu	19	21	40
Objekt	8	3	11
Poliitika	2	1	3
Tegevus	28	18	46
Usk	1	-	1
Vaimne tegevus	7	3	10
Kokku	100	100	200

2.3.11. Trajektoori sõnaklass

Selle faktori väärtused on samad, mis orientiirifraasi sõnaklassi puhul: asesõna, nimisõnafraas ja verbifraas (näited 37–39).

(37) nimisõnafraas: a) Ühe saksa telefonifirma töökuulutusele vastates tuli ette, et *töövestlus* toimus läbi Skype videokõne. (blogi) b) Töötukassa kaudu otsitakse enim *ehitajaid ja õmblejaid*. (blogi)

(38) asesõna: A muidu oleks täisautoga reisisid vägagi fain, eriti kui *me* läheks klassikalist teed mööda läbi läti-leedu-poola. (foorum)

(39) verbifraas: a) Samas on isiku telefoninumber, kui selle kaudu on võimalik *isik tuvastada*, käsitletav isikuandmetena. (blogi) b) Kahjuks telefoni kaudu veel *blogida* ei saa, muud asjad saab juba kõik Nokkija kaudu aetud. (blogi)

Tulemustest (vt tabel 9) on näha, et kui trajektoor oli asesõna, siis domineeris kaassõna *läbi* ning verbifraasi puhul kasutati rohkem kaassõna *kaudu*. Nimisõnafraasi puhul, mida esines kõige rohkem, on tulemused peaaegu võrdsed. Kui trajektooriks oli

asesõna, kasutati kaassõna *läbi* üle kahe korra rohkem. Sama tulemus ilmnes ka trajektoori pikkuse faktoris. Kuna asesõna oli enamasti ühesilbiline (nt *ma, nad, kes, see*), esines ka trajektoori pikkuse faktoris ühesilbiline trajektoor enamasti koos kaassõnaga *läbi*. Verbifraasi väärtuse puhul on vahe viiekordne – kaassõna *kaudu* on kasutatud 25 korda ja kaassõna *läbi* vaid 5 korda. Võib oletada, et verbifraasi korral kasutati sõna *kaudu* rohkem, sest verbifraas väljendas tegevust, mida sai sooritada mingi vahendi kaudu (orientiiri liik). Nende lausete puhul oli orientiiri liigiks kõige sagedamini internet/tehnoloogia (nt *Nüüd peaks saama neti kaudu ka registreerida*) või objekt (nt *Ta loodab akna kaudu välja saada*). Kuna EKG (1995: 486) soovitab kasutada vahendi tähenduses rohkem kaassõna *kaudu* võib öelda, et inimesed kasutavad kaassõnu korrektset.

Tabel 9. **Trajektoori sõnaklass**

Trajektoori liik	Kaudu	Läbi	Kokku
Asesõna	12	27	39
Nimisõnafraas	63	68	131
Verbifraas	25	5	30
Kokku	100	100	200

2.3.12. Trajektooride arv

Samamoodi nagu orientiiri puhul, kodeeriti töös kasutatud andmestikus trajektoor kas ainsuseks või mitmuseks.

Tabel 10. **Trajektooride arv**

Trajektooride arv	Kaudu	Läbi	Kokku
Ainsus	73	75	148
Mitmus	27	25	52
Kokku	100	100	200

Tulemused (vt tabel 10) näitavad, et nende kahe väärtuse puhul pole erinevust, kas kasutatakse kaassõna *läbi* või *kaudu*. Näidetes 40 ja 41 on välja toodud laused, kus trajektoor on ainsuses ja mitmuses.

(40) ainsus: Seejärel kadus *tuntud kõndiv objekt* tagaukse kaudu. (foorum)

(41) mitmus: a) Eestlased on kõige uue ja teistsuguse vastu suht umbusklikud ... nii et üritan *oma lugusid* netitutvuste kaudu UK-sse saada. (foorum) b) Läbi ühenduse Kristusega olid *nad* ühendatud ka kannatuste puhul. (blogi)

2.3.13. Trajektoori ja orientiiri järjekord lauses

Trajektoori ja orientiiri kodeeriti lauses selle järgi, kas trajektoorifraas eelnes või järgnes orientiirifraasle.

Tabel 11. Trajektoori ja orientiiri järjekord lauses

Järjekord	Kaudu	Läbi	Kokku
OR_TR	44	19	63
TR_OR	56	81	137
Kokku	100	100	200

Tabelist 11 selgub, et trajektoorifraasi järgnemisel orientiirifraasile kasutatakse rohkem kaassõna *kaudu* (näide 42) ja orientiirifraasi järgnemisel trajektoorifraasile kasutatakse rohkem kaassõna *läbi* (näide 43). Huvitav oli see, et kui orientiirifraas eelnes trajektoorifraasile, siis nendel juhtudel, kui trajektoorifraas oli pikem kui 5 silpi, kasutati kaassõna *kaudu* 23 korda ja kaassõna *läbi* vaid 6 korda. Kui orientiirifraas järgnes trajektoorifraasile ja trajektoorifraas oli pikem kui 5 silpi, siis eelistati kaassõna *läbi* (25 korda) kaassõnale *kaudu* (18 korda). See võib tähendada, et kaassõna eelistamisel võib siinsel juhul oluline roll olla korraga kahel faktoril. Samuti tuli välja, et kui trajektoor oli verbifraas, mida esines kokku 30 korda, siis nendest 21 korral eelnes orientiirifraas trajektoorifraasile. See võib tuleneda sellest, et eesti keeles on küll tavapärane sõnajärg selline, et lauses on esimene osaline tegija, kuid kuna verbifraas ei saa olla tegijaks, siis ei asu ta lauses eespool nii tihti, kui nimisõnafraas ja asesõna (näide 44).

Tulemustest selgub veel, et trajektoori eelnemine orientiirile on palju tavalisem (137 korral) kui orientiiri eelnemine trajektoorile (63 korral). Kuna trajektoor on enamasti lauses aluseks, siis on selline tulemus ootuspärane, kuna eesti keeles võib põhisõnajärjeks pidada SVO tüüpi (subjekt-verb-objekt).

- (42) OR_TR: a) Marika Korolev nõuab kohtu kaudu võlga tagasi. (blogi) b) Ning läbi kõige absurdsemate keerdkäikude sattusin Samueliga koos samale peole. (foorum)
- (43) TR_OR: a) Lunasta Latvia Open 2011 pilet läbi Triobeti! (blogi) b) Kui meil on piisavalt andmeid saame me alati kahte lõpmatust siduda (ehk võrrelda), kuigi see ei tähenda ühe lõpmatuse avaldamist teise kaudu. (foorum)
- (44) Korraliku erilennuvälja kaudu saaks *kasvõi tehnikat või abi maale tuua*. (foorum)

Kuigi kaassõna *läbi* esineb tavapärasemalt eessõnana, võib ta olla ka tagasõna. Töös kasutatud andmetes esines *läbi* tagasõnana 8 korral 100st ja ainuke väärtus, mis kõiki neid lauseid ühendas oli see, et nendes lausetes eelnes trajektoorigraas alati orientiirigraasile. Kuigi selline tendents ilmnes töös kasutatud andmestiku põhjal, ei saa väita, et tagasõna *läbi* kasutamisel on trajektoori ja orientiiri järjekord alati selline, sest neid lauseid oli vaid 8 ja trajektoori eelnemisel orientiirile esines kaassõna *läbi* nagunii kõige rohkem.

2.4. Tulemuste kokkuvõte

Töös analüüsiti andmeid lähtudes 15 faktorist. Olulisema tähtsusega faktoriteks osutusid trajektoori pikkus, trajektoori sõnaklass ning trajektoori ja orientiiri järjekord lauses. Mõnevõrra vähem olulisteks faktoriteks osutusid orientiiri pikkus, orientiiri sõnaklass ja trajektoori liik. Ülejäänud faktorite puhul oli kaassõnade *läbi* ja *kaudu* esinemine kas võrdne või olid erinevused nii väikesed, et nendest tulemustest lähtudes ei oleks saanud väita, et ühte kaassõna kasutatakse rohkem kui teist.

Trajektoorigraasi pikkuse faktorist selgus, et ühesilbiliste trajektoorigraaside kasutamisel esines 27 korral kaassõna *läbi* ja 11 korral kaassõna *kaudu*, mis on üle kahe korra vähem. Suurem erinevus oli ka kahesilbiliste ja rohkem kui 10-silbiliste trajektoorigraaside kasutamisel, kus mõlemal juhul esines kaassõna *kaudu* peaaegu kaks korda rohkem kui kaassõna *läbi*.

Trajektoorigraasi sõnaklassi puhul tulid suuremad erinevused välja, kui trajektoorigraas oli asesõna või verbifraas. Kui trajektoorigraasiks oli asesõna, kasutati kaassõna *läbi* üle kahe korra rohkem, vastavalt 12 ja 27 korda, ning kui trajektoorigraas oli verbifraas, siis kasutati kaassõna *kaudu* viis korda rohkem kui sõna *läbi*, vastavalt 25 ja 5 korda.

Verbifraasi väärtuses olev suur erinevus võib tuleneda sellest, et nendel juhtudel oli orientiiriks vahend (nt *internet*, *telefon*), mis aitas trajektooriks olevat tegevust sooritada. Et EKG soovitab vahendi väljendamisel vältida kaassõna *läbi*, võib öelda, et inimesed kasutavad kaassõnu korrektselt.

Kõige suurem erinevus ilmnis trajektoori- ja orientiirifraasi järjekorra faktoris. Tulemustest selgus, et trajektoorifraasi järgnemisel orientiirifraasile kasutati rohkem kaassõna *kaudu* kui kaassõna *läbi*, vastavalt 44 ja 19 korda, ja vastupidisel järjestusel kasutati rohkem kaassõna *läbi* kui sõna *kaudu*, vastavalt 81 ja 56 korda. Seda võisid mõjutada mitmed faktorid. Esiteks eelnes orientiir trajektoorile iga kord, kui kaassõna *läbi* esines tagasõnana. Teiseks ilmnis, et kui trajektooriks oli verbifraas, siis pigem eelnes orientiir trajektoorile. See võis tuleneda sellest, et verbifraas ei saa olla lauses tegijaks ja seega ei asu ta lauses eespool nii sageli, kui näiteks nimisõnafraas või asesõna. Kolmandaks võis tulemustest näha, et pikemate trajektoorifraaside puhul eelistati kaassõna *kaudu*, kui orientiir eelnes trajektoorile ja kaassõna *läbi*, kui orientiir järgnes trajektoorile.

Töös kasutatud andmete põhjal võib öelda, et uuritud kaassõnad ei ole hetkel sünonüümsed, sest nende faktorite põhjal, mille tulemused olid olulisema tähtsusega, olid kaassõnade *läbi* ja *kaudu* esinemise arv mõnel juhul mitmeid kordi erinev.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö uuris kaassõnade *läbi* ja *kaudu* kasutamist foorumite ja blogide tekstides. Kuna neid kaht kaassõna on teatud tähendustes võimalik teineteisega asendada, oli töö eesmärk uurida, millised faktorid kummagi sõna kasutust sellistel juhtudel mõjutavad.

Töö aluseks oli kognitiivne lingvistika, mis sai alguse 1970. aastatel. Kognitiivne lingvistika uurib inimeste mõtlemise, tunnetuse ja keele vahelisi seoseid. Täpsemalt tegeles see bakalaureusetöö kognitiivse lingvistika ühe haru, ruumisemantikaga.

Tulemustest selgus, et oluline roll kaassõnade *läbi* ja *kaudu* kasutamisel võib olla trajektoori- ja orientiirifraasi järjekorral lauses. Kui trajektoorifraas eelnes orientiirifraasile, kasutati rohkem kaassõna *läbi*, ning vastupidisel järjestusel kasutati rohkem kaassõna *kaudu*.

Suuremad erinevused kaassõnade kasutuses esinesid ka trajektoori pikkuse ja trajektoori sõnaklassi faktorites. Trajektoori pikkuse faktorist selgus, et ühesilbiliste trajektooride puhul kasutati 27 korral sõna *läbi* ja 11 korral *kaudu*. Kahesilbiliste ja rohekm kui 10-silbiliste trajektoorifraaside korral kasutati kaassõna *kaudu* umbes kaks korda rohkem kui kaassõna *läbi*. Trajektoori sõnaklassi tulemused näitasid, et kaassõna *läbi* kasutatakse üle kahe korra rohkem, kui trajektooriks oli asesõna, ning kaassõna *kaudu* kasutati viis korda rohkem, kui trajektoor oli verbifraas.

Kindlasti ei ole käesolev bakalaureusetöö vastanud kõikidele kaassõnade *läbi* ja *kaudu* kasutust mõjutavatele küsimustele. Seda teemat edasi arendades võiks analüüsida suuremat andmete hulka ning kaasata rohkemaid faktoreid. Veel oleks väga huvitav teha korpusanalüüsi tulemustel põhinedes kas vastuvõetavuse hindamise või produktsioonikatse.

Kirjandus

- Biber, Douglas* 2010. Corpus-Based and Corpus-Driven Analyses of Language Variation and Use. – The Oxford Handbook of Linguistic Analysis. Oxford: Oxford University Press, pp. 159–192.
- Biber, Douglas, Susan Conrad, Randi Reppen* 1998. Corpus linguistics: investigating language structure and use. – Cambridge Approaches to Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ehala, Martin* 1994. Russian influence and the change in progress in the Estonian adpositional system. – *Linguistica Uralica* nr 3, pp. 177–193)
- EKG I = *Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare* 1995. Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <http://www.eki.ee/dict/ekss/>. (04.05.2011)
- Evans, Vyvyan, Andrea Tyler* 2004. Rethinking English Prepositions of Movement. The Case of To and Through. – *Belgian Journal of Linguistics* nr 18. Adpositions of Movement, pp. 247–270.
- Glynn, Dylan* 2010. Corpus-driven Cognitive Semantics. Introduction to the field. – Dylan Glynn, Kerstin Fischer (eds.). Quantitative Methods in Cognitive Semantics: Corpus-driven Approaches. New York: De Gruyter Mouton, pp. 1–41.
- Hint, Mati* 1990. Vene keele mõjud eesti keeles. – *Akadeemia* nr 7, lk 1383–1405
- Jürine, Anni* 2009. Kaassõna- ja verbiühendite ümbertõlgendamine eesti kirjakeeles. Magistritöö. Käsikiri eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Klavan, Jane* 2008. Medial Region Adpositions in English and Estonian: A Cognitive Grammar Perspective. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli inglise keele osakonnas.
- Klavan, Jane* (ilmumas). A Multifactoral corpus analysis of grammatical synonymy: The case of the Estonian adessive and the adposition *peal* 'on'. Toim. D. Glynn ja J.

- Robinson. Polysemy and Synonymy. Corpus Methods and Applications in Cognitive Linguistics. Human Cognitive Processing. John Benjamins Publishing Company.
- Langacker, Ronald Wayne* 2008. Cognitive Grammar. A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press.
- Levinson, Stephen, David Wilkins* 2006. Grammars of Space. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svorou, Soteria* 1994. The Grammar of Space. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans* 2007. The Semantics of English Prepositions. Cambridge: Cambridge University Press.
- Veismann, Ann* 2005. Peale ja pärast. – Emakeele Seltsi aastaraamat 51. Tallinn: Emakeele Selts, lk 170–183.
- Veismann, Ann* 2008. Eesti kaassõnade tähenduste kirjeldamise probleemidest. – Keel ja Kirjandus nr 5, 335–352.
- Veismann, Ann* 2009. Eesti keele kaas- ja määrsõnade semantika võimalusi. Doktoritöö. Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 11. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Õim, Haldur* 2008. Kognitiivne pööre. – Keel ja Kirjandus nr 8, lk 617–626.
- ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. Tiiu Erelt. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Summary

The present thesis focuses on the Estonian adpositions *läbi* and *kaudu* in the texts of blogs and internet forums. In addition to their other meanings, the Estonian preposition *läbi* and postposition *kaudu* can both be used in the meaning of *through*, *via*, *by*. The aim of the thesis is to use the multifactorial approach to determine which are the factors that influence the choice between these two adpositions.

The thesis proceeds from cognitive linguistics, more specifically from spatial semantics. Many linguists and psychologists have claimed that cognition is the mediator between the language and the space around us. The language of space is an important research topic in modern linguistics because it may help reveal the underlying concepts and cultural variability of human spatial thinking.

The most important notions in this thesis are *trajectory* and *landmark*. One entity, the trajectory, is located by reference to another entity, the landmark. In the sentence *The lamp is on the table* the trajectory is *lamp* and *table* is the landmark.

The method used in this thesis is corpus analysis. Corpus linguistics was developed to support the view that language variation is systematic and can be described using empirical, quantitative methods. The multifactorial approach means that the data is not analysed from one aspect, but many factors are taken into account.

The data that is used in this research comes from two sources: 100 sentences from blogs and 100 sentences from internet forums. The sentences were chosen so that the existing adposition *läbi* could easily be replaced with the other adposition *kaudu* and vice versa. In addition, another criterion in selecting the data was that by changing the adposition, the sentence could not change in any other way, in which case it was not used in the research.

From the 15 factors that were used, the results show that the most significant was the order of trajectory and landmark. When the trajectory phrase was before the landmark phrase, the adposition *läbi* was used on 81 occasions and *kaudu* was used on 56

occasions. When the trajectory phrase came after the landmark phrase, the adposition *kaudu* was used more often than *läbi*, 44 and 19 times respectively. Furthermore, the more significant factors were the length and the word class of the trajectory (phrase). The length of the trajectory phrase showed that when the trajectory has only one syllable, then the adposition *läbi* is used more frequently and when the trajectory phrase was two syllables or over 10 syllables long, the adposition *kaudu* was used about two times more often. The word class of trajectory phrase showed that the adposition *läbi* was used over two times more often when the trajectory was a pronoun and *kaudu* was used five times more often when the trajectory was a verb phrase.

The empirical research carried out in the present thesis can be developed further by using more data and including more factors in the analysis. It could also be very interesting to use an acceptability judgement task or a production task to follow up the results of corpus-driven analysis.